

A Comparative Study of Themes and Lyrical Features and Stylistic Components of the School of Romanticism With an Approach to the Poems of Yadollah Behzad Kermanshahi

Tahmors Grawand <sup>۱</sup>, Reza Borzoiy <sup>۲</sup>, Sharare Alhami <sup>۳</sup>, Ruqayya Alavi <sup>۴</sup>

**Abstract**

This article examines and analyzes the stylistic approach and concepts of the Romanticism and lyrical literature school in the poems of the contemporary poet Yadollah Behzad (۱۹۲۵-۲۰۰۷) from Kermanshahi. In This research, adopting a descriptive method and relying on the foundations and principles of the Romantic school, attempts to identify and analyze the combined components of lyrical literature and the Romantic school used in Behzad's poems, to understand the hidden layers of the influence of this school on the content of his poems, and to explore and analyze the worldview that dominates the poet's thoughts. The results of the present study indicate that Yadollah Behzad is in line with Khorasani poets in some intellectual and stylistic aspects. He uses elements of the Romantic school to objectify lyrical concepts, including various poetic images such as the glory of the times, loneliness, love, the difficulties of life in society, patriotism, attention to history, women, naturalism, the shortcomings of

---

<sup>۱</sup> Ph.D. student, Department of Persian Language and Literature, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran. Email: grawandtahmors@gmail.com

<sup>۲</sup> Assistant Professor of Persian Language and Literature Department, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran. (Corresponding Author). Email: reza.borzoiy@iausdj.ac.ir

<sup>۳</sup> Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran. Email: lsharare۲۶@yahoo.com

<sup>۴</sup> Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran. Email: Rog.alavi@yahoo.com

people, and the expression of their ignorance. These depictions often contain meanings and concepts such as expressing feelings and emotions, being tragic, sadness, regret, having a dramatic nature, being social, first-person language, brevity, dependence on the present tense, being descriptive, strong imagination, etc., which can be considered as the combined components of these two schools. In the end, the content of Behzad's poems has not been without the influence of the Romantic school, as the effect and footprint of attention to the components of Romanticism can be seen in her poetic style. However, we should not consider all of these influences to be derived from the environment and components of this school.

**Keywords:** Romanticism, Lyrical Literature, Nature, Love, Yadollah Behzad

### **Detailed Abstract**

#### **Introduction**

This study examines the stylistic and thematic influences of Romanticism and lyrical literature in the works of the contemporary Iranian poet Yadollah Behzad Kermanshahi (۱۹۲۵–۲۰۰۷). Romanticism, as a literary movement, emphasizes emotion, individualism, and nature, and its impact on Persian literature, particularly in the post-Constitutional era, has been significant. Behzad's poetry, rich in emotional depth and social critique, reflects a blend of traditional Persian lyrical elements and Romantic ideals. The research aims to uncover how Behzad employs Romantic themes—such as nostalgia, love, patriotism, and nature—to express personal and collective struggles. By analyzing his works, this study seeks to reveal the interplay between Romanticism and Persian lyrical traditions, offering insights into Behzad's unique poetic voice and his contribution to modern Persian literature.

#### **Research Methodology**

This research adopts a descriptive-analytical approach, drawing on the foundational principles of Romanticism and lyrical literature. The primary sources include Behzad's poetry collections, such as *Memorial of Love* (۲۰۰۸) and *Gol-e Birang* (۲۰۱۲), alongside secondary sources on Romanticism and Persian literary criticism. The study identifies key Romantic and lyrical components in Behzad's works, such as emotional expression, nature imagery, and social critique. By comparing these elements with established Romantic and lyrical conventions, the research highlights Behzad's stylistic and thematic innovations. The methodology also involves contextual analysis, considering the socio-political climate of Iran during Behzad's lifetime, particularly the post-۱۹۵۳ coup era, which influenced his melancholic and reflective tone.

### Discussion and Analysis

Behzad's poetry is characterized by a profound engagement with Romantic and lyrical themes. His works frequently depict nature as a mirror of human emotions, reflecting sorrow, longing, and resilience. For instance, his use of natural imagery—such as dark nights and flowing rivers—symbolizes existential despair and hope. Additionally, Behzad's focus on love, both personal and patriotic, aligns with Romanticism's emphasis on intense emotion. His social critiques, addressing injustice and ignorance, further demonstrate the fusion of lyrical subjectivity and Romantic idealism. Stylistically, Behzad employs first-person narration, vivid descriptions, and a reliance on the present tense, enhancing the immediacy and emotional impact of his poetry. These features underscore his alignment with both Persian lyrical traditions and Romantic individualism.

### Conclusion

The study concludes that Yadollah Behzad's poetry exemplifies a harmonious blend of Romanticism and Persian lyrical literature. His works reflect Romantic themes—such as nature, love, and social critique—while maintaining the emotional depth and expressive brevity characteristic of Persian lyrical poetry. Behzad's use of vivid imagery, first-person narration, and melancholic tone reveals his indebtedness to Romanticism, yet his cultural and historical context shapes these influences into a distinct poetic voice. While Behzad's poetry shares similarities with Khorasani poets in certain stylistic aspects, his engagement with Romanticism distinguishes him as a modern voice grappling with existential and societal concerns. Ultimately, this research highlights the dynamic interplay between global literary movements and local traditions in shaping contemporary Persian poetry.

### Sources and references

#### Book

-Behzad, Yadollah (۱۳۸۸) "**Memorial of Love**" Tehran: Aghah

- ----- "**gol birang**" (۱۳۹۲) Tehran: Mehrvasta

-Bi-Niaz, Fathollah (۱۳۹۱) "**In the World of the Modernist Novel**"

Tehran: Afraz

-Seyed Hosseini, Reza (۱۳۸۵) "**Literary Schools**" Tehran: Negah

-Shamisa, Sirous; (۱۳۹۰) "**Literary Types**" Tehran: Payam Noor

University

-Shafie Kadkani, Mohammad Reza (۱۳۸۸) "**Periods of Persian**

**Poetry**" Tehran: Sokhan

-Forrest, Lilian (۱۳۸۶) "**Romanticism**" Tehran: Markaz

- Fotohi, Mahmoud (۲۰۱۹) "**The Rhetoric of Image**" Tehran: Sokhan
- Doresti, Ahmad (۲۰۰۲) "**Political Poetry in the Second Pahlavi Period**" Tehran: Islamic Revolution Documents.
- Jafari, Masoud (۱۹۹۹) "**The Path of Romanticism in Europe**" Tehran: Markaz.
- Jafari, Masoud (۲۰۰۷) "**The Path of Romanticism in Iran**" Tehran: Markaz.
- Khajati, Behzad (۲۰۱۲) "**Iranian Romanticism**" Tehran: Bamdad
- Zarghani, Seyyed Mehdi (۲۰۰۵) "**Contemporary Iranian Poetry**" Tehran: Sales.
- Zarinkoob, Abdul Hossein (۲۰۰۶) "**Literary Criticism**" Tehran: Amir Kabir.
- Yahaghi, Mohammad Jafar (۲۰۰۳) "**Shkavaiyeh**" Encyclopedia of Persian Language and Literature, Vol. ۹, Tehran: Persian Language and Literature Academy.
- Maroti, Mohammad Amin (۲۰۱۳) "**The Famous Poets of Kermanshah**", Kermanshah : Rabidan .

#### **Articles**

- Al-Massi, Ata (۲۰۱۸) "A Comparative Study of Themes in the Poetry of Behzad Kermanshahi and Mohammad Mehdi Al-Jawaheri" Quarterly Journal of Comparative Research of Nations, Year ۴, Issue ۱۴, pp. ۱۲۰-۱۰۱
- Nurbalin, Nila (۲۰۱۸) "A Study of the School of Social Romanticism in Shamloo's Poetry" Quarterly Journal of Comparative Literature, Year ۶, Issue ۱۹, pp. ۱۲۹-۱۰۸
- Jafari, Masoud (۲۰۰۱) "The Legend of the Peak of Nima's Romanticism" Honar Magazine, Issue ۵۰, pp. ۹-۲۳
- Salimi, Ali (۲۰۱۵) "Behzad Kermanshahi and the Reflection of Political and Social Events in His Poetry" Quarterly Journal of Literary and Rhetorical Research, Year ۳,
- Sadeghzadeh, Mahmoud (۲۰۲۴) "Investigating the content characteristics of the school of individual romanticism in the poems of Laiq Shir Ali"

Journal of Comparative Literature, No. 28, Summer, pp. 97-106  
Issue 3, pp. 71-59

-Ali Akbari, Nasrin (2018) "A Study and Analysis of Approaches to  
Conceptualizing Love in Behzad Kermanshahi's Poetry" Quarterly Journal  
of Linguistic and Rhetorical Studies, Volume 14, Issue 32, pp. 315-287

فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی

دوره نهم، شماره سی و یکم، بهار ۱۴۰۴

بررسی تطبیقی مضامین و ویژگی‌های غنایی و مؤلفه‌های سبکی مکتب‌رمانتیسیم

- با رویکردی به اشعار یدالله بهزاد کرمانشاهی - طهمورث گراوندی<sup>۱</sup>، رضا

برزوی<sup>۲</sup>، شراره الهامی<sup>۳</sup>، رقیه علوی<sup>۴</sup>

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2024.1190307>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۸

(صص ۳۴-۶۰)

### چکیده

پژوهش پیش‌رو، به بررسی و تحلیل رویکرد و مفاهیم سبکی مکتب رمانتیسیم و ادبیات غنایی در سروده‌های شاعر معاصر، یدالله بهزاد (۱۳۰۴-۱۳۸۶) کرمانشاهی می‌پردازد. این پژوهش با اتخاذ به‌روش توصیفی و با تکیه بر مبانی و اصول مکتب رمانتیسیم، سعی دارد با شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های ترکیبی ادبیات غنایی و مکتب رمانتیسیم به‌کار رفته در اشعار بهزاد، به لایه‌های پنهان تأثیر این مکتب در محتوای اشعار او پی ببرد و

<sup>۱</sup> دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.

پست الکترونیک: [grawandtahmors@gmail.com](mailto:grawandtahmors@gmail.com)

<sup>۲</sup> استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران. (نویسنده

مسئول)، پست الکترونیک:

[reza.borzoii@iausdj.ac.ir](mailto:reza.borzoii@iausdj.ac.ir)

<sup>۳</sup> استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران. پست

الکترونیک: [lsharare@yahoo.com](mailto:lsharare@yahoo.com)

<sup>۴</sup> استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران. پست

الکترونیک:

[Rog.alavi@yahoo.com](mailto:Rog.alavi@yahoo.com)

جهانبینی مسلط بر افکار شاعر را واکاوی و تحلیل کند. نتایج پژوهش حاضر، حاکی از آن است که یدالله بهزاد در برخی از مختصات فکری و سبکی با شاعران سبک خراسانی هم‌سو است و برای عینی‌سازی مفاهیم غنایی، از مؤلفه‌های مکتب رمانتیسم مدد گرفته تا تصاویر شاعرانه متنوعی از قبیل: شکوه از روزگار، تنهایی، عشق و محبت، دشواری‌های زندگی در جامعه، وطن دوستی، توجه به تاریخ، زن، طبیعت‌گرایی، معایب مردم و بیان جهل و نادانی آنان پردازد. این تصویرسازی‌ها اغلب دربردارنده معانی و مفاهیم همچون بیان احساسات و عواطف، تراژیک بودن، اندوه، حسرت، ماهیت نمایشی داشتن، اجتماعی بودن، زبان اول شخص، ایجاز و کوتاهی، وابستگی به زمان حال، وصفی بودن، تخیل نیرومند و ... را دارا است که می‌توان آن‌ها را مؤلفه‌های ترکیبی این دو مکتب دانست. در نتیجه، مضمون اشعار بهزاد بی‌نصیب از تأثیر مکتب رمانتیسم نبوده است چنانکه در سبک شعر او، اثر و رد پای توجه به مؤلفه‌های رمانتیسم دیده می‌شود. البته نباید همه این تأثیرات را برگرفته از محیط و مؤلفه‌های این مکتب بدانیم.

**کلید واژه:** رمانتیسم، ادبیات غنایی، طبیعت، عشق، یدالله بهزاد

#### ۱- مقدمه

ادبیات معاصر ایران و شعر فارسی به دلایل متعدد، از جمله آزمودن قلمروهای جدیدی از معنا و مضمون، طرز بیان و همچنین روی آوردن به قوالب شعری مختلف، گستره پهنای دارد و از این رو می‌تواند از جنبه‌های مختلف بررسی و تحلیل شود. یکی از این عرصه‌ها، بررسی چگونگی نفوذ و رسوب مکاتب ادبی غربی در اشعار سخنوران معاصر است.

یکی از دلایل شکل‌گیری مکتب رمانتیسم، درک متقابل میان نویسنده و مخاطبان در تقابل با مکتب کلاسیک بود. این توجه به تغییر و نیاز مخاطب در عصر مشروطه در ادبیات ایران شکل گرفت. در این بازه زمانی شاعران و نویسندگان با توجه به ترجمه‌های متعدد که از آثار غربی و اروپایی انجام می‌شد؛ تحت تأثیر ادبیات غرب و مکتب رمانتیسم قرار گرفته؛ آشنایی و ارتباط مؤثر آنان با این مکتب باعث تولد آثار بسیاری در ادبیات فارسی شد که هر کدام به صورتی زیباشناختی ادبی متأثر از این مکتب را در آثار خود متبلور ساختند.

در علم سبک‌شناسی، سبک‌های متداول در شعر فارسی را می‌توان به چند دسته عمده تقسیم کرد و بر اساس این مبنا و تقسیم‌بندی عرصه فعالیت رمانتیسیم واقعی را می‌توان در سبک جدید و میانی یعنی ادبیات دوره مشروطه به بعد دانست. در این دوره است که رمانتیسیم در ایران به تبع رمانتیسیم اروپایی رشد کرد و تا حدودی شکل واقعی به خود گرفت.

در این پژوهش تلاش شده است با تکیه بر اشعار یدالله بهزاد، از شاعران معاصر کرمانشاه، چگونگی اثرپذیری او از این مکتب ادبی و همچنین کاربرد نمودهای این مکتب در سبک شعر این شاعران را بررسی کرد. تلاش نگارندگان در این پژوهش آن است تا با توجه به مؤلفه‌های مکتب رمانتیسیم و با تکیه بر اشعار بهزاد کرمانشاهی، چگونگی نفوذ و تأثیر مکتب یاده شده را در شعر او بررسی و تحلیل و میزان تأثیرپذیری از این مکتب را با توجه به مؤلفه‌های سبکی مشخص کنیم. برخلاف کلاسیک که از قواعد و اصول و معین پیروی می‌کرد هنرمند رمانتیک اصول ثابت و معین ندارد. زیرا مکتب رمانتیسیم مکتب پیچیده‌ای است با این همه محققان کوشیده‌اند از میان آثار و نوشته‌های گوناگون ادبیات رمانتیک اصول و قواعدی همچون: تفکر رمانتیک، غم، اندوه، انزوا، تنهایی، خیال‌پردازی وسیع، درونگرایی، فرار به سوی فضاها و زمان‌های دیگر و... را بیرون کشند. از میان این مؤلفه‌ها در اشعار بهزاد یاس به روشنی تمام قابل مشاهده است؛ این ناامیدی فراگیر که بعد از کودتای ۲۸ مرداد بر شعر فارسی سایه افکنده بود. پرچم‌دار این یأس در شعر، اخوان ثالث بود. با این وجود بهزاد با آگاهی از رسالت اخلاقی و اعتقادی خود هرگز دچار تفکر رایج و حاکم بر شعرای آن دوره یعنی دشمنی با نهادها و اصول سنتی اخلاق جامعه، تجاهر به فسق، پناه آوردن به افیون و... که پناهگاه شاعران بعد از کودتای بیست و هشت مرداد است نشد.

«من و در پای خُم دُردی کشیدن باقدح نوشان که بیزارم به جان از صحبت این خرقه بر دوشان  
ز روبه طینتان ترک ریاکاری طمع داری نبددصورت این معنی مگر در خواب خرگوشان»  
(بهزاد، ۱۳۸۷: ۱۱۹)

#### ۱-۱- بیان مسئله و ضرورت پژوهش

با توجه به اینکه اشعار «بهزاد کرمانشاهی» وابستگی خاصی با مسائل احساسی و عواطف انسانی، تنهایی، عشق و محبت، دشواری‌های زندگی در جامعه، وطن‌دوستی، توجه به تاریخ،

زن، طبیعت‌گرایی، معایب مردم و بیان جهل و نادانی دارد، می‌توان آثار او را در پرتو سبک رمانتیسیم و ادبیات غنایی و ویژگی آن از جمله: احساس‌گرایی، حساسیت و غم‌گرایی، اسطوره‌گریزی، جولان خیال، توصیف، گرایش به مذهب و عرفان، ساختارشکنی فکری مورد بررسی قرار داد. با توجه به آنچه گفته شد تاکنون تحقیق جامعی در این مورد صورت نگرفته و ضروری است که این شاعر از این منظر مورد بررسی قرار گیرد.

### ۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

بهزاد کرمانشاهی به‌عنوان یک شاعر معاصر در برخورد با شرایط اجتماعی تلاش کرده است که شرایط دوران و جامعه ایران را مورد مذاقه قرار دهد و آن را در مفهوم و قالب شعر برای خوانندگان بیان کند. این روش برخورد با ادبیات منظوم اهمیت آثارش را به دو چندان کرده است. نویسندگان این مقاله با توجه به این خصوصیت فکری، ضمن در نظر داشتن مضامین و ویژگی‌های غنایی و مؤلفه‌های سبکی مکتب رمانتیسیم، اشعار بهزاد کرمانشاهی را به‌عنوان آثاری که متأثر از مؤلفه‌های سبکی مکتب رمانتیسیم و غنایی بررسی کرده‌اند.

### ۳-۱- پیشینه تحقیق

جست‌وجو در پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد، مباحث مورد بحث در این مقاله اولین بار است که مطرح می‌شود و پیشینه تحقیق عبارت است از مقالات عمومی اندکی که راجع به یدالله بهزاد کرمانشاهی و آثار او انجام گرفته است. برخی از مقالات در اینجا معرفی می‌شود. خلیل بیگزاده و عطا الماسی در مقاله «جلوه‌های مقاومت در شعر یدالله بهزاد کرمانشاهی» (۱۳۹۵) با نگاهی سبک‌شناسانه، جلوه‌های مقاومت در شعر بهزاد را بررسی کرده‌اند و نتیجه این که او با لحنی حماسی و با تکیه بر میهن‌دوستی، ایستادگی در زادبوم و تکریم ایثارگری، الگوهایی از پایداری را به ثبت رسانده است.

بیگزاده، خلیل و عطا الماسی در مقاله «جلوه‌های اوصاف رضوی در خراسانی‌های یدالله بهزاد کرمانشاهی» (۱۳۹۵) قصیده «خراسانی‌ها» را مورد بررسی قرار داده‌اند.

حسینی، سید آرمان و سلما ساعدی در مقاله «بررسی نوستالژی در اشعار یدالله بهزاد کرمانشاهی» (۱۳۹۸) غم‌یادهای بهزاد درباره دوران کودکی و نوجوانی، دوری از معشوق و از دست دادن دوستان را از چشم‌انداز نقد روان‌کاوی تحلیل کرده‌اند.

نادری‌فر، عبدالرضا و فراست پیروزی‌نژاد نیز در مقاله «بررسی مؤلفه‌های نوستالژی در شعر یدالله بهزاد» (۱۳۹۷) به بررسی مؤلفه‌های نوستالژی و جنبه‌های مختلف آن در شعر یدالله بهزاد پرداخته‌اند.

هاشم کرمی، نسرین علی‌اکبری، زانیار نقشبندی در مقاله با عنوان «تحلیل شناختی استعار زمان در اشعار یدالله بهزاد کرمانشاهی» (۱۴۰۱) یافته‌های این جستار مؤید این مطلب است که یدالله بهزاد نسبت به زمان، دیدی کاملاً منفی و بدبینانه دارد. این نوع نگرش به زمان می‌تواند بازتاب زندگی پر از رنج او باشد که در ذهنش رسوخ کرده و در زبانش نمود یافته است.

#### ۱-۴- روش پژوهش

این تحقیق براساس روش توصیفی نوشته شده است. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، از منابع کتابخانه‌ای، مجلات معتبر (پژوهشی) استفاده شده است.

#### ۱-۵- مبانی پژوهش

##### ۱-۵-۱- رمانتیسیم

مدرن‌سیم با آثار سمبولیستی در غرب آغاز شد. اما، در ایران به‌ویژه در شعر، گاهی با نمادهای آشکار اجتماعی، و به تعبیری با شیوه‌های سنتی‌تر می‌آمیخت «آثار اولیه نیما و برخی دیگر از شاعران این‌گونه بودند؛ یعنی هنوز از سنت چندان فاصله نگرفته بودند» (ر.ک: تسلیمی، ۱۳۹۳: ۲۱۸).

رمانتیسیم مکتبی است که در اواخر قرن هجدهم در اروپا شکل گرفت و به تدریج ادبیات بسیاری از ملل را تحت تأثیر خود قرار داد. البته حوزه متأثر از این مکتب علاوه بر هنر و ادبیات در برمی‌گیرد، افکار، عقاید، ایده‌های اجتماعی و سیاسی، جنبش‌های مذهبی و حتی اقتصاد نیز است. «اساس بینش و ادراک رمانتیک، عنصر فردی و شخصی است» (زرین‌کوب، ۱۳۸۵، ج ۲: ۴۵۴).

مهم‌ترین و اساسی‌ترین مبانی رمانتیسم، تأکید بر اصالت احساسات و عواطف و دریافت‌های الهامی و شهودی، و کم‌توجهی به عقل و دریافت‌های عقلانی، بهره‌گیری از تخیل حسی و توصیف‌های تجربه‌های عاطفی همراه با رویکردی لطیف و سودازده، بی‌اعتنایی به منطق و قاعده‌مندی همهٔ مشخصه‌ها و ویژگی‌های هنرمند رمانتیک و مکتب رمانتیسم است. «نویسندگان رمانتیک بر این باورند که انفعالات فردی و احساسات شخصی، نه تنها مهم‌ترین منبع ایجاد هنر، بلکه ارزشمندترین جنبهٔ انسان هستند.» (صادق زاده، ۱۴۰۳: ۱۰۸) البته مؤلفه‌های دیگری را نیز از اصول رمانتیسم دانسته‌اند از جمله: «توجه فراوان به طبیعت و شیوه‌های زندگی طبیعی، توجه فراوان به منظره مخصوصاً مناظر و صحنه‌های بکر و وحشی، ایجاد رابطه بین رفتارهای بشری با رفتارهای طبیعت، اهمیت بسیار برای نبوغ ذاتی و استعداد و قدرت تخیل، اعتقاد به فرد و نیازهای او، درون‌گرایی و تکیه بر ضمیر ناآگاه و بیان احساسات و عواطف» (شمیسا، ۱۳۹۹: ۶۴) برخی ویژگی‌های دیگر هم برای رمانتیسم قائل شده‌اند از جمله، «هم‌دلی با محرومان و رنج‌هایشان و نیز فضای آکنده از اشباح و ارواح و توصیف شب و قبرستان» (رک: جعفری، ۱۳۷۸: ۱۰۷).

پس از کودتای ۲۸ مرداد، نوعی احساس سرخوردگی شدید و شکست در جامعه ادبی، روشن‌فکران و خصوصاً در فضای شعر وارد شد که دلیل آن کودتا بود. کودتا باعث پراکندگی خاطر شاعران شده بود، چرا که پس از کودتا احزاب بسته و شاعران و هنرمندان دستگیر شدند.

در دههٔ بیست، پس از رفتن رضا شاه از ایران، عامل اصلی تحرک فرهنگی ایران نوین، حزب توده بود که نشریاتش در آن زمان ایران را با فرهنگ مدرن جهان آشنا می‌کرد و عمده شاعران نوپرداز نیز عضو یا طرفدار این حزب بودند. آن شعرا هنوز جوان بودند که کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ رخ داد و موجب بسته شدن احزاب و دستگیری شعرا و هنرمندان شد. این موجب شد که بسیاری از هنرمندان پس از کودتا مسائل مبتلا به خودشان سخن بگویند. معمولاً وقتی از نخستین واکنش‌ها پس از کودتا سخن به میان می‌آید، بلافاصله به انزوا، افسردگی، انفعال و خود تخریبی شاعران و نویسندگان آن دوره اشاره می‌شود.

یکی از پیامدهای کودتا آن بود که شماری از روشن‌فکران به انزوا گراییدند و از مبارزات سیاسی و علنی خود دست شستند؛ از آن میان نیز شعر و شاعری به همین سرنوشت دچار شد؛ یاس و ناامیدی فراگیر شاعران را هم منزوی کرد و آنان را از بیرون به درون کشاند و

دلزدگی و یاس آن‌ها را در مسایل خصوصی و فردی غرق کرد. «رمانتیسم پس از نیما نیز جریان محافظه کارانه در پیش گرفت و از روح دردآلود و انقلابی تهی شد. نخست میانه‌رو شد و آنگاه به اعتزال و انزوا گروید. دو جریان عمده رمانتیسم در ایران: یکی رمانتیسم فردی میانه‌رو، غیر سیاسی، عاشقانه و شهودی و برکنار از جامعه و تاریخ و... که تحت عنوان «رمانتیسم سیاه» است و دیگری رمانتیسم اجتماعی - انقلابی که مبارزه و عشق به آزادی و انقلاب و... در آن اولویت داشت.» (رک: فتوحی، ۱۳۹۸: ۱۲۱-۱۱۹).

تخیل و احساس‌گرایی را می‌توان از اساس‌ترین ویژگی‌های مکتب رمانتیسم دانست، نیروی خیال و احساس گاه به مضامین فردی و گاه به مضامین اجتماعی و گروهی گرایش دارد. از این‌رو، بسته به اینکه غلبه احساس و تخیل شاعر با کدام‌یک از این دو گونه تفکر باشد، رمانتیسم را به دو شاخه اصلی فردی و اجتماعی تقسیم کرده‌اند. «رمانتیسم فردی غیرسیاسی، عاشقانه، عمدتاً از نوع عشق جسمانی و در مواردی اروتیک، برکنار از دغدغه‌های اجتماعی و اندیشه‌های انقلابی است، برعکس رمانتیسم اجتماعی به فعالیت‌های اجتماعی، مبارزه، سیاست عشق به آزادی، انقلاب و اهداف انقلابی اصالت می‌دهد» (زرقانی، ۱۳۸۴: ۳۴۲).

#### ۱-۵-۲- ادبیات غنایی

همان‌گونه که می‌دانیم ره آورد ادبیات رمانتیسم ادب غنایی است. و در ادبیات کهن ایرانی نیز سبک عراقی پایگاه ادب غنایی است. خصوصیات سبک عراقی نیز: احساس‌گرایی، حساسیت و غم‌گرایی، اسطوره‌گریزی، جولان خیال، توصیف، گرایش به مذهب و عرفان، ساختارشکنی فکری در ادب رمانتیک سبک عراقی مشهورند. اوج رمانتیسم در اشعار ایران در دوره بعد از مشروطیت جلوه گر می‌شود.

شعر غنایی اغلب، مبتنی بر عشق، عواطف درونی، بیان احساسات و زیبایی است. اصولاً در اکثر نقاط جهان اشعار عاطفی و عاشقانه و سوزناک با موسیقی همراه بوده است. به شرط آنکه از «احساس» و «عواطف شخصی» وسیع‌ترین مفاهیم آن‌ها را در نظر بگیریم؛ بدین معنا که با همه واقعیات که وجود دارد نرم‌ترین و سخت‌ترین احساس و عواطف بیان شود. معادل غربی برای اصطلاح شعر غنایی، لیریک «Lyric» است. «بی‌تردید شعر غنایی زیباترین و

شکوه‌مندترین دستاورد و گل سر سبد جنبش رمانتیک محسوب می‌شود. در طول این دوره شعر غنایی به نوعی آزادی، نرمش، انعطاف‌پذیری، عمق و شور و هیجان دست می‌یابد که در دوره‌های دیگر به‌ندرت از آن برخوردار بوده است» (فورست، ۱۳۷۵: ۷۹).

باید توجه داشت که منظور از اشعار لیریک در ادب اروپایی، شعری غیر روایی و کوتاه و بیان‌کننده احساس است از این‌رو مرثیه را هم باید جزو ادب غنایی دانست. در شعر فارسی، ادب غنایی به صورت داستان، مرثیه، مناجات، بشارت‌شکوی و گلایه و تغزل در قالب غزل، مثنوی، رباعی، دوبیتی و حتی قصیده مطرح می‌شود. در یک نگاه اجمالی: «شعرهای عاشقانه، فلسفی و عرفانی، مذهبی، هجو، مدح، وصف طبیعت، همگی از مصادیق شعر غنایی‌اند» (ر.ک: شیمسا، ۱۳۸۳: ۱۴۸-۱۳۳).

## ۲- بحث و بررسی

پیش از ورود به بحث اصلی، باید سه مقوله «مکتب» و «ژانر» و «سبک» به شکلی مختصر معرفی شوند؛ با تذکر این نکته که تاکنون در هیچ یک از فرهنگ‌نامه‌های خارجی تعریف جامع‌الاشرايطی از آن‌ها داده نشده است. «مکتب یا مدرسه مجموعه اصول، دیدگاه‌ها، روش‌ها کلی و عامی است که گاهی مرزی سیال و زمانی مرزی صلب دارند، اما روی هم رفته بنیان‌های یک متن را تبیین و تعیین می‌کنند: مانند رمانتیسیم. اما ژانر ناظر بر معنی و فرم (صورت) است و گونه متن را مشخص می‌کند مانند: حماسه، تراژدی. سبک بر دایره محدودتری و اساساً بر صورت ناظر است و برای هر نویسنده‌ای مختص اوست برای مثال سبک غنایی یا خراسانی» (بی‌نیاز، ۱۳۹۰: ۱۱) در اصطلاح تاریخ ادبیات جهان، رمانتیسیم، سبکی است که با مشخصه‌های روشن و جداگانه. برجسته‌ترین مشخصه‌های رمانتیسیم:

۱- هم‌دلی و یگانگی با طبیعت

۲- بازگشت به آغاز و دوران کودکی و طبیعت دست‌نخورده

۳- فردیت (بیان آزاد احساسات و هیجانات فردی)

۴- پایبندی به تصویر، کشف و شهود و درون‌بینی

۵- اصالت جهان (تخیل، جایگزین تقلید و محاکات کلاسیک می‌شود).

۶- اصالت تصویر غلبه جهان ذهنی بر جهان واقعی (ر.ک: فتوحی، ۱۳۹۸: ۱۱۸-۱۱۷).

با توجه به آنچه در مورد مفاهیم مکتب رمانتیسم و ادبیات غنایی گفته شد می‌توان مهم‌ترین ویژگی‌های ترکیبی این نوع ادبیات و تأثیر آن‌ها بر یکدیگر را این‌گونه تقسیم کرد:

## ۱-۲- شکوه از روزگار و بیان احساسات و عواطف

سبک رمانتیک موجب نوعی کناره‌گیری ظاهراً عمدی از زندگی شد، رمانتیک‌ها خود هرگز سرشت باطنی این کناره‌گیری و پیچیدگی ذاتی آن را درک نکردند و از این‌رو رمز این کناره‌گیری ناگشوده باقی ماند و هیچ نیروی آزادی بخشی از بطن آن برنخواست. «واقعیت ملموس زندگی در برابر چشم ایشان ناپدید شد و جای خود را به واقعیتی دلگیر بخشید، واقعیت شعر و نفس ناب درونی» (لوکاچ، ۱۳۹۰: ۱۱).

ادب غنایی در اصل اشعاری است که احساسات و عواطف شخصی را مطرح می‌کند. در شعر غنایی شاعر با نگاهی عاطفی به مسائل درونی خود رنگی فلسفی و جامعه‌شناختی می‌دهد و با طرح مسائل عمیق و روانی و فلسفی مسائل انسان را در ارتباط با حیات و ممات، داشتن و نداشتن، خوشبختی و بدبختی و امثال این‌ها به شکل مؤثر و اندوهناک توصیف می‌کند. انواع فرعی ادب غنایی شامل داستان، مرثیه، مناجات و گلایه و تغزل است. (ر.ک: شمیسا، ۱۳۹۹: ۳۸-۳۶) بـث الشکوی یا شکواییه در میان انواع فرعی مذکور در اشعار شاعران جایگاه قابل توجهی دارد:

|                          |                         |
|--------------------------|-------------------------|
| «دزدانه در آمد از درم شب | آهسته نشست در برم شب    |
| دریافت که دلگرانم از روز | زد خیمه مهر بر سرم شب   |
| هر جا اثری ز روشنی بود   | بزدود ز بام و از درم شب |
| تنها نه ز روز، کرد پنهان | از دیده ماه و اخترم شب  |
| تا خسته‌گی از تنم بگیرد  | شد در همه کار یاورم شب  |
| افکند به سر هوای خوابم   | و آورد به سوی بسترم شب  |
| بنهاد سر مرا به بالین    | من کودک‌وار و مادرم شب  |
| داد از سر مهر داروی خواب | ز افسانه خواب آورم شب   |
| کوشید و ببرد اندوهان را  | تا صبحدمان زخاطرم شب    |
| چون روشنی از افق برآمد   | بسپرد به روز دیگرم شب»  |

(بهزاد، ۱۳۹۱: ۲۳۴)

بث الشکوی یا شکواییه در اصطلاح ادبی، شعری است که ناکامی‌ها، رنج‌ها و ناامیدی‌های شاعر را بیان می‌کند. «شکایت‌نامه‌ها در هر دوره از فرهنگ عمومی و فلسفه زندگی آن عصر، از یک سو و حوادث و جریان‌های سیاسی و اجتماعی آن از سوی دیگر رنگ می‌گیرد» (یاحقی، ۱۳۸۲: ۸۰۸).

در شعر معاصر گله و شکایت‌ها بیشتر رنگ و بوی اجتماعی و سیاسی دارد و نمودار اعتراض به خفقان و دیکتاتوری، عدم آزادی بیان، رنج و درد طبقات محروم و غم‌خواری برای وطن است شاعرانی چون: ملک الشعرای بهار، فرخی یزدی، نسیم شمال، میرزاده عشقی، فریدون توللی، اخوان، مظاهر مصفا، ابتهاج، شاملو، سیمین بهبهانی، حمید مصدق و فروغ فرخزاد شکواییه‌های درخور توجهی دارند که همراه با تجلّی عواطف و احساسات شاعرانه آن‌هاست. آن‌ها تعبیرات و مضامین بدیعی آفریده‌اند که عمدتاً بر روابط انسانی و اجتماعی و عواطف عالی بشری تأکید دارد. «انزواطلبی و پناه‌بردن به طبیعت و تنهایی از خصلت‌های رمانتیک محسوب می‌شوند» (شفیعی‌کدکنی، ۱۳۸۷: ۵۰).

|                                   |                                     |
|-----------------------------------|-------------------------------------|
| «یادت همیشه سبز است در خلوت خیالم | خوبم، به خوبی تو، پرسی اگر ز حالم   |
| گرم است محفل من از ذکر نامت اما   | دمسردی حریفان کمتر دهد مجالم        |
| سالی گذشت و آمد نوروز دیگر از راه | من با خیال رویت فارغ ز ماه و سالم   |
| بنویس نامه‌ای باز و ز شاهدان معنی | بزمی دگر بیارای در عرصه خیالم       |
| بی شکوه و شکایت آغاز کن سرودی     | باشد که نغمه‌ای خوش برهاند از ملالم |
| دانم که ره ندارم بر آستان اما     | از بخت بی‌مدارا من در پی محالم      |
| انگیخت باد فتنه گرد کدورت ارنه    | من با نهاد صافی آئینه‌ای زلالم      |
| خوارش مگیر ای گل کز باده محبت     | شهدیست شکرآگین در کاسه سفالم        |
| شب را اثر نیابی در عالم من و دل   | کانجا ز ماه رویت مهریست بی‌زوالم    |
| دارم دو گنج گوهر در کنج بی‌نیازی  | تا عاشقی و رندیست سرمایه کمالم»     |

(بهزاد، ۱۳۸۱: ۲۴۳)

«رمانتیسم در یک معنای کلی بر بیان احساسات شخصی شاعران اطلاق می‌شود. به این معنی همه شاعران و هنرمندان رمانتیک‌اند و همه حالات عاطفی و احساسی نیز رمانتیک محسوب می‌شود. (فتوحی، ۱۳۹۸: ۱۱۷). هنرمند رمانتیک همیشه با تضادهایی در ذهن و اندیشه خود

درگیر است. وی ایده‌آل‌ها و آرمان‌هایی در ذهن خود ساخته که با واقعیت بیرونی جهان پیرامونش مطابقت ندارد و از نابرابری‌ها، رنج‌ها و تلخی‌ها پر است. این دوگانگی و تضاد، شاعر را که کاری هم از او ساخته نیست، مجبور می‌کند تا با نظام هستی، با دیدی انتقادی و اعتراض‌گونه برخورد کند.

در چنین شرایطی ذهنیت رمانتیک ناچار به دو شیوه به مقابله می‌پردازد: نخست اینکه «طبیعت را به منزله مرهم روحی انسان می‌ستاید، و دوم اینکه چون خود را از دیگر آحاد جامعه بیگانه حس می‌کند به دنیای لزوماً فردی درون خود پناه می‌برد» (پاینده، ۱۳۹۰: ۱۰۸).

## ۲-۲- ماهیت نمایشی داشتن، پایبندی به تصویر و زبان اوّل شخص

شعر با ساختار و ماهیت نمایشی شعری است که ساختاری شبیه به نمایشنامه دارند و در بیشتر بخش‌ها دارای دیالوگ، دستور صحنه و فضاسازی نمایش‌اند. در ایران در اواسط عصر مشروطه، کوشش میرزاده عشقی در «سه تابلو مریم» و نمایشنامه «کفن سیاه» از اوّلین اقداماتی به‌شمار می‌رود که شعر فارسی را به حدود تجربه‌های بیان نمایشی نزدیک کرده است و پس از او کوشش‌های نیما یوشیج چه در «افسانه» و چه در «مرغ آمین» قدمهایی [در این زمینه] است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۲: ۷).

|                               |                                |
|-------------------------------|--------------------------------|
| «در دیار شب مرا کاشانه‌ای است | تنگ و تاری بی در و روزن چو گور |
| دیده آنجا ننگرد جز روی غم     | گوش آنجا نشنود بانگ سرور»      |
| (بهزاد، ۱۳۸۷: ۱۱)             |                                |

مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه کلمات و واژه‌ها را می‌توان در هدف غایی که هر شاعر به دنبال آن است جست. هر شعر بنا به نوع و انتخاب شاعر زوایای مختلفی پیدا می‌کند.

|                                    |                                     |
|------------------------------------|-------------------------------------|
| «مدعی راه نیابد به جهان من و تو    | گرچه پیدا است به هرجای نشان من و تو |
| ور بتازد به سمند شب و روز از پی ما | هرگز راه نباشد به مکان من و تو»     |
| (همان: ۲۱)                         |                                     |

زاویه دید در حقیقت جهان‌بینی شاعر و بیان‌کننده نوع نگرش او به دنیای خلق شده در شعرش است. این زاویه و نگاه بهزاد وقتی با زبان نمایشی او ترکیب می‌شود بسیار ساده مسائل عاطفی او در قالبی گزارش‌گونه برای خواننده قابل فهم می‌شود:

|                           |                           |
|---------------------------|---------------------------|
| منم از خانه بیرون تاخته   | بامدادان رو براه مدرسه    |
| از بلای خانه تا گردم رها  | می‌گریزم در پناه مدرسه    |
| مادر و من بندیان خانه‌ایم | آن سرای شوم پی زندان ما   |
| هردم ازهریمنی کژدم سرشت   | نیش دردی می‌رسد برجان ما  |
| آن منم در جامه خاکستری    | خرمنی از موی مشکین بر سرم |
| اوستادم تا دهد اذن دخول   | لرز لرزان ایستاده بر درم» |

(بهزاد، ۱۳۸۱: ۱۲۶)

زاویه دید نماد و صدای فردی شاعر است که شعر را روایت می‌کند. انتخاب زاویه دید، وفاداری و ثبات آن در طول شعر خیلی مهم است بنا بر این زاویه دید در طول شعر باید ثابت بماند و تغییر نکند.

|                                |                              |
|--------------------------------|------------------------------|
| «دل من تا گند پرواز از این بام | گرفت از زاب شب بال و پری وام |
| برآمد بامداد از کوه خورشید     | مقراض طلا بال و پرش چید»     |

(بهزاد، ۹۷: ۱۳۹۱)

«نفوذ و تأثیر جنبش رمانتیک بیان‌گر یک بازنگری اساسی و جهت‌گیری کاملاً تازه در زیبایی‌شناسی است و همین امر الهام‌بخش نشاط، پویایی و تجدید حیاتی حیرت‌انگیز در آثار خلاق شده است» (فورست، ۱۳۷۵: ۱۰۱).

### ۳-۲- طبیعت‌گرایی در قالب نمادگرایی، تخیل نیرومند و فردیت

منظور رمانتیک‌ها از بازگشت به طبیعت هرگز انتخاب یک زندگی روستایی و ستیز با پیشرفت و تکنولوژی نبود؛ این «رویکرد در واقع نماد چیزی دیگر و آن هم مسخ انسان در جهان مدرن است و گم شدن صمیمیتی که در زندگی روستایی و جمعی وجود داشته است» (خواجات، ۱۳۹۱: ۳۴). شاعر در شعر ذیل، روز را به لحاظ زلال بودن به چشمه مانند کرده که نماد شادکامی‌های زندگی است و در ادامه شب را نیز مانند چشمه‌ساری

سیاه دانسته است که در تضاد با نماد ابتدای بیانگر غم است. « بهره‌گیری از زبان نمادین همراه با خفقان اجتماعی زمان رضاشاه به وجود آمد و پس از کودتای ۲۸ مرداد رشد یافت، زبان نمادین، راهکاری بود برای شاعر منتقد و معترض، تا سخنان خود را بیان کند» (نوریلین، ۱۴۰۱: ۱۲۰).

«باد خشم می‌وزد

تا پر کند ز لای و لوش

مانده است اگر بر جای

در سیاه سار شب

چشمه‌هایی از زلال روز،

تا بپا کند گرد و خاک

دیده را اگر هنوز

باز می‌شناسد از خلال تیرگی

چهره‌های دلنواز را ز کینه توز» (بهزاد، ۱۳۸۷: ۸۶)

«در متن ادبی معنا قطعیت ندارد و متن به چیزی در بیرون خود ارجاع نمی‌دهد؛ بلکه ارجاع آن به خود است» (شمیسا، ۱۳۸۵: ۳۲۶). در این رویکرد، شاعر و نویسنده در پی استحاله در طبیعت بر می‌آید و در طبیعت آن احساس و عاطفه‌ای را مجسم می‌کند که خود دچار آن است؛ در زمان شور و شادی، طبیعت نیز همین حالت را دارد و در زمان اندوه و افسردگی که احساس غالب در این دوره است، طبیعت نیز همین حالت را انعکاس می‌دهد. «رمانتیک‌ها عنصر بنیادین شعر را تخیل می‌دانند، زیرا بدون تخیل چیزی به نام شعر وجود ندارد. ایمان به تخیل، نتیجه ایمان عصر جدید به فردیت و خویشتن انسان است. تخیل به انسان امکان آفرینش می‌دهد و مجال بیان وجدانیات شخصی را فراهم می‌کند» (فتوحی، ۱۳۹۸: ۱۱۶).

«شاخه ای خشکم دژم روی و زمان فرسود

سوخته از آتشی بی‌دود،

حسرت روز بهاران را

در درونم های های گریه‌ای خاموش» (همان: ۷۴)

نقش‌آفرینی خاطرات عاطفی و احساسی در شعر رمانتیک بسیار قابل تأمل است، زیرا بسیاری از شاعران نقش خاطره و تداعی آن را در ذهن با بیانی پرجاذبه و حسرت بار بیان نموده‌اند. «بازگویی خاطرات و یاد مبهم گذشته‌های از دست رفته، با حس نوستالژی و حسرت توأم است» (رک: جعفری، ۱۳۷۸: ۱۹).

## ۲-۴- اجتماعی بودن و دشواری‌های زندگی در جامعه

یکی دیگر از جنبه‌های مکتب رمانتیسیم، «همدلی با محرومان و رنج‌هایشان است» (رک: جعفری، ۱۳۸۰: ۱۵) در این گونه اشعار، نقش و نمود جنبه اجتماعی ظهور بیشتری دارد چون به شاعر این اجازه و امکان را می‌دهد که فرصت بیشتری را برای بیان دغدغه‌های اجتماعی و فکری خود در قبال جامعه و مسائلی از جمله «وجود تبعیض و بی عدالتی‌های گوناگون در سطح جامعه از دیدگاه آنان بود» (درستی، ۱۳۸۱: ۵۰۱).

|                            |                             |
|----------------------------|-----------------------------|
| زندگی چیست؟ ناروا کاری     | چند از اینم کارِ ناروا کردن |
| با حریفان که همچو من دغلند | رنگ آمیختن، ریا کردن        |
| از درون، جمله تیرگی بودن   | وز برون، دعوی صفا کردن      |

(بهزاد، ۱۳۸۷: ۱۹۰)

تبعیض موقعیتی است که افراد در برابر نقش‌ها و موقعیت‌های برابر از مزایای اجتماعی نابرابر برخوردار می‌شوند و برخی بر دیگران و بدون برتری داشتن، برتری داده می‌شوند. «مهم‌ترین عوامل برای پیدایش رمانتیسیم جامعه‌گرا، جنگ‌ها و انقلاب‌هاست. در ادبیات جهانی، جنگ جهانی تأثیر بسزایی در گسترش رمانتیسیم اجتماعی بود و در برخی از کشورها چون فرانسه و روسیه، انقلاب مهم‌ترین انگیزه، برای ایجاد این مکتب بود. در ایران کودتای ۲۸مرداد و شکست نهضت ملی از علل تغییر و تحول رمانتیسیم بود» (نوریلین، ۱۴۰۱: ۱۱۶).

|                           |                               |
|---------------------------|-------------------------------|
| «شمع جان سوختم اما چه ثمر | که رهی روشن از این کارم نیست  |
| سال پارم تهی از شادی بود  | خوش تر امسال هم از پارم نیست» |

(بهزاد، ۱۳۹۱: ۲۷)

## ۲-۵- عشق و محبت، تراژیک بودن، اندوه، حسرت

هنرمند رمانتیک برای خواهش‌ها و احتیاجات روح خود، اهمیت بسیار قائل است، «آنچه به هنرمند الهام می‌بخشد و معنی و مفهوم زندگی شمرده می‌شود، «عشق و علاقه» است» (سیدحسینی، ۱۳۸۴: ۱۸۰).

|                                    |                                     |
|------------------------------------|-------------------------------------|
| «مهمان شبی به خلوت آغوش کن مرا     | کام و دهان به بوسه پر از نوش کن مرا |
| چون پیرهن زدوش و بر خود کشی به ناز | لطفی کن و حجاب بر و دوش کن مرا      |
| ای جام خاطر من همه لبریز یاد تو    | آخر که گفته است فراموش کن مرا       |
| وحشت فزاست خانه هوش و سرای عقل     | هان ای نگاه می زده، مدهوش کن مرا    |
| من گوهر محبتم ای گل ز چشم خلق      | شبنم صفت نهفته در آغوش کن مرا       |
| پا تا به سر شراره ام از سوز آرزو   | کام دلم برآور و خاموش کن مرا        |
| با بوسه‌ای ببند زبان شکایتم        | زان چشمه سار نوش، قدح نوش کن مرا    |
| و ز قصه‌ها که شرح وفای تو می‌کنند  | افسانه‌ی دگر گهر گوش کن مرا»        |

(بهزاد ۱۳۹۱: ۲۸)

«اندوه و افسردگی نهادین، از ویژگی‌های آشکار نوشته‌های رمانتیک به حساب می‌آید» (فورست، ۱۳۷۵: ۵۱) از پاره‌ای از اشعار بهزاد همانند قطعه «وعده دیدار» چنین بر می‌آید که شاعر درد عشق نافرجام را چشیده است.

|                                   |                               |
|-----------------------------------|-------------------------------|
| با جور بی حسابش، وصل توام چو بخشد | دیگر مرا حسابی با آسمان نماند |
|-----------------------------------|-------------------------------|

(بهزاد ۱۳۹۱: ۱۳۸)

یا:

|                                   |                                 |
|-----------------------------------|---------------------------------|
| دم سرترا از یاد خزانم که نداده ست | آغوش بهاری چو تو، یک لحظه پناهم |
|-----------------------------------|---------------------------------|

(همان: ۱۴۸)

«بهزاد با استفاده از خصوصیات جسمانی و رفتاری انسان جهت عینیت بخشیدن به مفهوم انتزاعی عشق با انطباق ویژگی‌های فیزیکی و رفتاری انسانی توانسته این مفهوم را بارها در اشعارش به زیبایی بکار گیرد» (ر.ک: علی اکبری، ۱۴۰۱: ۲۹۵).

«عشق اگر نیست غمت صدر نشین است به بزم و همه عمر حریف می و مینا باشی»

## ۲-۶- وطن دوستی و توجه به تاریخ

هم‌زمان با تحولات اجتماعی و سیاسی شاعر می‌تواند با درک و برداشت خود از جهان پیرامون، رویدادهای و حوادث اجتماعی و تحولات میهنی را در شعر خود بیان نماید. یدالله بهزاد کرمانشاهی از جمله شاعران معاصری است که توانسته مضامین انسانی، اجتماعی و تاریخی را به شکلی کاملاً صمیمانه در قالب تصویرهای شعری ارایه دهد.

«آباد بماناد هماره وطن من      کز اوست سرور دل و شور سخن من  
از گلشن فردوس که منظور نظرهاست      در دیده من خوبتر آید وطن من  
همراه به پیروزی ایرانی و ایران      پیروز شود شادی من بر محن من  
برخاسته زین خاکم و یابم هم از این خاک      قوتی که توان گیرد از آن جان و تن من»  
(بهباد، ۱۳۸۷: ۱۴۱)

یا:

«در میان آتش و خون، ای وطن من با توأم      وَر باید گفت ترک جان و تن، من با توأم  
گر نگارستان شوقی وَر خزانستان حزن      مصلحت جویی نمی‌آید ز من، من با توأم  
مرگ هم پیوند ما را نگسلد از هم، که باز      در دل گور و در آغوش کفن من با توأم  
ترک مادر کی تواند گفت فرزند شریف      ای گرامی مادر من، ای وطن، من با توأم»  
(همان: ۱۱۱)

بازتاب برخی از تحولات سیاسی و اجتماعی در شعر او همراه با بیان آزادی خواهی، مبارزه با استبداد، انتقادهای اجتماعی، وطن دوستی از جمله درون‌مایه‌های اشعار او هستند. «با روی کار آمدن حکومت محمد رضا شاه پهلوی بعد از کوتادی ۲۸ مرداد، فضای استبداد و خفقان بر کشور حاکم شد. بهزاد با بهره‌گیری از فضای موجود به بیان زندگی هولناک توده مردم در سال ۱۳۴۰ می‌پردازد» (سلیمی، ۱۳۹۴: ۶۳).

«در دیار شب مرا کاشانه ایست      تنگ و تاریک‌بی در و روزن چو گور  
دیده آنجا ننگرد جز روی غم      گوش آنجا نشنود بانگ سرور  
نیستش در وی مجال زیستن      آرزو هر چند باشد سخت جان  
وای من کز ناگزیری بوده ام      گورگاه آرزو را پاسبان

سالها شد کاندرین محنت سرای      بی نصیب از روشنی و رامش  
چشم اهریمن چراغ کلبه ام      کام دوزخ بستر آسایشم  
(بهباد، ۱۳۸۷: ۱۱)

بهباد با بیانی حماسی و شورانگیز واقع اجتماعی را بسیار دقیق و پرمعنا با شعر وطنی می‌آمیزد و با ستایش از مجاهدان دفاع از میهن نقش خود را به‌عنوان هنرمند متعهد ایفا می‌کند. «لحن حماسی شاعر حاکی از شور و عشق فراوان او به ایران زمین است و این عشق در سروده، «با فرزندان ایران»، «ای وطن»، «من با توأم»، «خاک ما» و... در زبانی حماسی و لحنی استوار تصویر شده «زادبوم» یکی «من با توأم» است» (الماسی، ۱۳۹۷: ۱۰۸).

«عقل می‌گوید که بیرون زین سرای      زندگی را آب و رنگ دیگر است  
چرخ را در شب مه تابنده ای      هم به روزش آفتابی انور است  
نیست آنجا مردم آزاده      بندها بر پا، نشان بندگی  
دست ناپاکان نیامیزد به هم      زهر غم را با شراب زندگی»  
(همان: ۱۲)

پس از حمله رژیم بعث عراق به ایران همراه با تحولات اجتماعی محتوای شعری بهزاد تغییر می‌کند او بیگانه‌ستیزی را در شعر خود این‌گونه بیان می‌کند:

«ایران نشود طعمه گنجشک عقابش      صدام به خود خندد و بغداد خرابش  
روزی سخنی گفت اگر از سر دعوی      دیدی که گرفت از دهن توپ جوابش  
در خواب مگر دید که ایران کهن را      در بست سپردند حریفان به جنابش  
ایرانی آزاده با خصم درآویخت      کاموخته بود این هنر از مام و زبابش  
کرد از وطن خویش دفاعی که بشایست      چون شیر زنیزارش و چون ببر زغابش»  
(بهباد، ۱۳۸۱: ۱۴۲)

۷-۲- وابستگی به زمان حال و بیان معایب مردم - جهل و نادانی -

شاعر و هنرمند به سبب روحیه لطیفی که دارد تحمل برخی نابسامانی‌های روزگار یا رفتاری اجتماعی ناسازگار با روحیه‌اش او را شدیداً غمگین می‌کند به این دلیل در نقد برخی رفتارها این گونه به اعتراض بر می‌خیزد:

|                             |                        |
|-----------------------------|------------------------|
| «خسته‌ام، خسته، چند می‌باید | پنجه در پنجه قضا کردن  |
| نادرستان و نابکاران را      | به خطا مدحت و ثنا کردن |
| دزد را پاسبان لقب دادن      | هیز را پارسا نام کردن  |
| با حریفان که همچومن دغلند   | رنگ آمیختن ریا کردن    |
| از درون جمله تیرگی بودن     | وز برون دعوی صفا کردن  |
| زندگی چیست؟ ناروا کاری      | چند ازین ناروا کردن»   |

(بهزاد، ۱۳۸۷: ۶۸)

در شعر «فریاد» شاعر با درک خیانت‌ها حکومت و با شناختی که از اوضاع سیاسی دارد این گونه حق طلبی را فریاد می‌زند:

|                                    |                                 |
|------------------------------------|---------------------------------|
| «می‌رود بر سر ما هر نفسی بیدادی    | کو مجالی که توانیم زدن فریادی   |
| داد را دیده‌ام برفت درین خواب‌گران | بود فریادی اگر در پی هر بیدادی» |

(بهزاد، ۱۳۸۱: ۹۴)

۸-۲- اسطوره‌گرایی، باستان‌گرایی و تصویرسازی

اسطوره ارتباط تنگاتنگی با ادبیات و خصوصاً شعر دارد؛ «اسطوره و شعر به مدد تصویرهای رمزی می‌تواند حقایق ازلی و دست نیافتنی را به تصویر بکشند» (فتوحی، ۱۳۹۸: ۲۷۷) شاعر با استفاده از عناصری اسطوره‌ای در شعر خود سعی در غنا بخشیدن به کلامش دارد. شاعر با به‌کارگیری این عنصر امکان افزودن جنبه‌های نمایی در شعرش را می‌یابد.

|                              |                             |
|------------------------------|-----------------------------|
| «دریغا که مهر جهان تاب مرد   | و زان در تن زندگی تاب مرد   |
| جهان پهلوان مرد و بی او جهان | خزانیست کش باغ شاداب مرد    |
| دگر باره تهمینه سهراب زاد    | دریغا دگر باره سهراب مرد    |
| تهمتن ز رخس تکاور فتاد       | جهان شد به کام بد اختر شغاد |
| بگری ای بال دیده مام وطن     | که بهر تو پور دالور نماند   |

|                                |                            |
|--------------------------------|----------------------------|
| ترا دستگیر و ترا یارمند        | بالت چو تازد بسر، برنماند  |
| بدا روزگارا که روباه را پیورود | و با شیر یاور نماند        |
| بدا سرزمینا که جز کام گور      | درو مردرا جای خوشتر نماند» |

(بهزاد، ۱۳۸۱: ۷۱)

«اسطوره و شعر بسیار به هم نزدیک هستند؛ یکی از آن‌رو که هر دو دنیای آفرینش‌های تخیلی‌اند و دیگر آنکه هر دو زبان غیر استدلالی و تصویری را به کار می‌گیرند» (فتوحی، ۱۳۹۸: ۲۷۹).

|                               |                             |
|-------------------------------|-----------------------------|
| «آن منم در جمع یاران، قصه گوی | از حدیث رستم و اسفندیار     |
| یا ز رزم طوس نوذر با فرود     | برستیغ کوه و در گرد حصار    |
| داستان دلچسب و راوی خوش سخن   | مستمع را سوی من چشمست و گوش |
| قصه مهرش کند آرام و رام       | داستان جنگش آرد در خروش»    |

(همان: ۱۲۹)

## ۲-۹- تنهایی، انزوای طلبی و مردم‌گزیزی

«بهزاد انزوا طلب و مردم‌گریز است و نگاهش به مردم گاه به بدبینی پهلوی می‌زند» (مروتی، ۱۴۰۲: ۳۰۷) او در قطعه با عنوان «مردم‌گریز» چنین بیان می‌کند که فقط با سایه خود کنار می‌آید:

|                                |                               |
|--------------------------------|-------------------------------|
| چنان چون یکی پیکر از خار و سنگ | به دل مرده ام، گر به تن زیستم |
| سر من به بالین شادی نسود       | که با غم به یک پیرهن، زیستم   |
| یکی مردم از مرد و زن در گریز   | که با سایه خویشتن زیستم       |
| نه فرزند جوی و نه پیوند خواه   | گریزان ز فرزند و زن، زیستم    |
| سرود اهورایی از من مخواه       | که بر کامه اهرمن زیستم        |

(بهزاد، ۱۳۸۷: ۱۹۵)

۲-۱۰- آرمان‌گرایی و ناکامی شاعر

انسان‌ها صرف نظر از کیفیت و میزان معرفتشان کم و بیش در جهان ذهنی خود در اندیشه جایی هستند که فارق از تنگنا و مشکلات زندگی کنند. آرمان‌گرایی شاعر از یک سو و ناکامی در مبارزات ملی از سوی دیگر باعث مکدر شدن روح لطیف و حساس شاعر می‌گردد. به همین دلیل آرمان‌گرایی، وطن‌دوستی، ظلم‌ستیزی از مهم‌ترین مضمون‌های شعری بهزاد کرمانشاهی است.

|                       |                          |
|-----------------------|--------------------------|
| اینک پس دیوار سحرگاه  | بنشسته به صد شوق امیدم   |
| بگریخته از وادی شب‌ها | در آرزوی صبح سپیدم       |
| بگشای در خانه، خدا را | ای صبح دل‌افروز، به رویم |
| تا قصه شب‌های سیه را  | در محفل انس تو بگویم     |

(بهزاد، ۱۳۹۱: ۱۸۳)

[جدول شماره ۱] تفاوت و تشابه مکتب رمانتیسم و غنایی

| رمانتیسم                  | غنایی                 |
|---------------------------|-----------------------|
| عاطفه و احساس             | عقل و خرد             |
| وجدان و دریافت درونی      | احوال اجتماعی و سیاسی |
| رؤیا                      | واقع‌گرا              |
| معنی رمزی، اشاره‌ای، مبهم | معنای صریح            |
| تجربه عملی                | ادراک بصری            |
| احساسات شخصی              | احساس‌گرایی           |
| احساسات و هیجانات فردی    | حساسیت و غم‌گرایی     |
| اسطوره‌گرایی              | اسطوره‌گریزی          |
| تخیل                      | جولان خیال            |
| هم‌دلی و یگانگی با طبیعت  | توصیف                 |
| عاطفه و احساس             | عقل و خرد             |

### ۳- نتیجه‌گیری

در شعر یدالله بهزاد کرمانشاهی، برای همه مؤلفه‌های ادبیات غنایی و مکتب رمانتیسیم می‌توان اشعار فراوانی را شاهد آورد. درون‌مایه و مضمون کلیدی و اصلی شعر بهزاد را می‌توان طبیعت و تغزل دانست. محیط طبیعی و طبیعت این امکان را برای بهزاد فراهم کرده است تا افکار و تخیلات خویش را به مدد آن‌ها بیان کند. شاعر این هم‌ذات‌پنداری و احساس یگانگی با طبیعت را با حالت درونی خود به خواننده منتقل کرده.

بهزاد با کاربرد توصیف طبیعت از مرحله وصف ساده و انفعالی فراتر می‌رود و با آن احساس هم‌دلی و نزدیکی می‌کند. تغزل و مضامین تغزلی از جمله مهم‌ترین بن‌مایه‌های شعری بهزاد به‌شمار می‌رود. نمود آشکار مضامینی همچون: عشق، تخیل، اندوه، یأس و حسرت در سراسر اشعار بهزاد قابل مشاهده است. از میان مؤلفه‌های رمانتیسیم در اشعار او که ارتباطی تنگاتنگ با مضامین یاد شده دارد می‌توان احساس هم‌دردی با محرومان، روحیه انقلابی و آرمان-خواهی، جلوه اساطیر ملی ایرانی و الهام‌گیری از آنان در اشعار و... را بیان کرد. این احساس و شیوه بیان به سبب آگاهی اجتماعی بهزاد از مسائل روز است. او توانسته با بهره‌گیری از مؤلفه‌های همانند: طبیعت، احساس، عشق، تخیل، اندوه ناشی از اتفاقات اجتماعی و... که حاصل پیوند میان ادبیات غنایی و رمانتیسیم است احساسات شاعرانه خود را بیان کند.

### منابع

#### کتاب‌ها

- ۱- بهزاد، یدالله، (۱۳۸۷)، یادگار مهر، تهران: آگاه.
- ۲- \_\_\_\_\_، (۱۳۹۱)، گلی بیرنگ، تهران: مهریستا.
- ۳- بی‌نیاز، فتح‌الله، (۱۳۹۰)، در جهان رمان مدرنیستی، تهران: افراز.
- ۴- سیدحسینی، رضا، (۱۳۸۴)، مکتب‌های ادبی، تهران: نگاه.
- ۵- شمیسا، سیروس، (۱۳۹۹)، انواع ادبی، تهران: دانشگاه پیام نور.
- ۶- شفیعی کدکنی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، ادوار شعر فارسی، تهران: سخن.
- ۷- فورست، لیلیان، (۱۳۷۵)، رمانتیسیم، تهران: ترجمه مسعود جعفری، تهران: مرکز.

- ۸-فتوحی، محمود، (۱۳۹۸)، *بلاغت تصویر*، تهران: سخن
- ۹-درستی، احمد، (۱۳۸۱)، *شعر سیاسی در دوره پهلوی دوم*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- ۱۰-جعفری، مسعود، (۱۳۷۸)، *سیر رمانتیسیم در اروپا*، تهران: مرکز.
- ۱۱-جعفری، مسعود، (۱۳۸۶)، *سیر رمانتیسیم در ایران*، تهران: مرکز.
- ۱۲-خواجات، بهزاد، (۱۳۹۱)، *رمانتیسیم ایرانی، بررسی جریان رمانتیک در شعر امروز فارسی*، تهران: بامداد.
- ۱۳-زرقانی، سیدمهدی، (۱۳۸۴)، *چشم‌انداز شعر معاصر ایران*، تهران: ثالث.
- ۱۴-زرین‌کوب، عبدالحسین، (۱۳۸۵)، *نقد ادبی*، تهران: امیرکبیر.
- ۱۵-یاحقی، محمدجعفر، (۱۳۸۲)، *بث الشکوی*، دانش‌نامه زبان و ادب فارسی، (اسماعیل سعادت)، ج ۹، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- ۱۶-مروتی، محمد امین، (۱۴۰۲)، *نام‌آوران شعر و ادب کرمانشاه*، کرمانشاه: ربیدان.

#### مقالات

- ۱-الماسی، عطا، (۱۳۹۷)، «بررسی تطبیقی مضامین در شعر بهزاد کرمانشاهی و محمد مهدی الجواهری»، فصل‌نامه پژوهش‌های تطبیقی ملل، سال ۴، شماره ۱۴: ۱۱۰-۱۲۰.
- ۲-نوربلین، نیلا، (۱۴۰۱)، «بررسی مکتب رمانتیسیم اجتماعی در شعر شاملو»، فصل‌نامه جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ۶، شماره ۱۹: ۱۰۸-۱۲۹.
- ۳-جعفری، مسعود، (۱۳۸۰)، «افسانه اوج رمانتیسیم نیما»، مجله هنر، شماره ۵۰: ۲۳-۹.
- ۴-سلیمی، علی، (۱۳۹۴)، «بهزادکرمانشاهی و بازتاب رخدادهای سیاسی، اجتماعی در شعر او»، فصل‌نامه پژوهش‌های ادبی و بلاغی، سال ۳، شماره ۳: ۷۱-۵۹.
- ۵-صادق‌زاده، محمود، (۱۴۰۳)، «بررسی ویژگی‌های محتوایی مکتب رمانتیسیم فردی در سروده‌های لایق شیرعلی» فصل‌نامه جستارنامه ادبیات تطبیقی، شماره ۲۸: ۹۷-۱۰۶.
- ۶-علی‌اکبری، نسرین، (۱۴۰۱)، «بررسی و تحلیل رویکردهای مفهوم‌سازی عشق در اشعار بهزاد کرمانشاهی» فصل‌نامه مطالعات زبانی و بلاغی، سال ۱۴، شماره ۳۲: ۳۱۵-۲۸۷.